

342 428

БІБЛІОТЕКА
Інституту
франкознавства

Іван Рудко

із записок неужого

Кооперативне в-во "Рух"

ч. 28

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО РУХ

ТВОРИ ІВАНА ФРАНКА

В НЕВЕЛИЧКИХ КНИЖЕЧКАХ ПІД НАЗВОЮ

„ФРАНКІВСЬКА БІБЛІОТЕКА“

	Ціна
1. Ліси і пасовиська	15 коп.
2. Маніпулянтка	30 "
3. Без праці	35 "
4. Молоді літа Мирона	20 "
5. Під оборогом. Мавка	12 "
6. На роботі	13 "
7. Полуйка	13 "
8. Навернений грішник	40 "
9. Яць Зелепуга	25 "
10. Ріпник	25 "
11. Вівчар	8 "
12. За-для празника	10 "
13. Моя стріча з Олексою	20 "
14. На дні	35 "
15. Гриць і панич	— "
16. Гава. Гава і Вовкун	25 "
17. Сурка	20 "
18. Свинська конституція. Історія кожуха. Звірячий бюджет	15 "
19. Казка про Добробит. Патріотичні пориви	10 "
20. Різуні	— "
21. Місія	25 "
22. Чума	25 "
23. Сойчине крило	20 "
24. На лоні природи. Шука. Дріяда	25 "
25. Батьківщина	25 "
26. Галицькі образки	15 "
27. Як пан собі біди шукав	15 "
28. Із записок недужого	10 "
29. Панщизняний хліб	10 "
30. Як Юра Шекманюк брів Черемош	30 "

ЛІТЕРАТУРА ПРО ІВ. ФРАНКА

ДО ДЕСЯТИРІЧЧЯ СМЕРТИ—28/V—26 р.

Ів. Ткаченко. Іван Франко. Наук.-попул. нарис . . . 30 коп.

ІВАН ФРАНКО

1255/28

ІЗ ЗАПИСОК
НЕДУЖОГО

ОПОВІДАННЯ

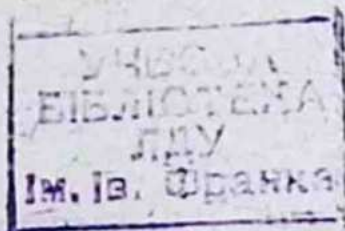
ЛЬВІВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО

ХАРКІВСЬКА ШКОЛА
ДРУКАРСЬКОГО ДІЛА
ІМ. А. БАГІНСЬКОГО

Укрголовліт 1610-к. Тираж 4000.
Зам. 1891

*Каб. франкознавства
М. У. ім. Ів. Франка
Заб. № 850*

372428

ІЗ ЗАПИСОК НЕДУЖОГО

Дня 12 липня, 6^{1/2} год. рано.

Подвійно важний день для мене. Раз, що її іменини. А по друге, що моя слабкість остаточно поборена, минула. Я ще дуже безсильний, по правда, — але болю не чую. Тільки голод, собачий голод!.. Ну, але це добрий знак. Снідання аж о своїй. За той час пишу тих кілька слів. Чую, як сили мої вертають. Праці бажається, заняття, котре становило мое щоденне життя уперед. Але доктор заборонив читати книжки, писати... Каже, що зрушення могло-б мені ще зашкодити. Нехай і так, покину...

8 година.

Що за смішна баба, та „сестра“, що шуп в шпиталю ходить коло хорих. Тиче мені при сніданню книжку набожну.

— Це що? — питаю.

— Хліб душі.

— Мені хліба не вільно заживати. Маєте може булку душі?

Образилася тим простим питанням.

— Пане, — каже, — бог гордим прошивиться!

— А смиренным дає благодать,— доповнив я.— Знаю, знаю, якоже єсть в буквари писано.

— Дуже ви щось нині веселі,— каже, хипаючи головою.

— Такий припис маю.

— А не зле би богу подякувати, що вас підняв з такої тяжкої недуги.

— Не зашкодило би,— кажу рівнодушно. Може можу вас просити, бо, знаєте, я ще за слабій.

— Ну, ну, мене й просити не треба, я свій обов'язок знаю. Але ви! Вам самим би не зашкодило! До молитви за слабій, а най-но лиш я за двері, то які-то жарти та вигадки підуть! Гай-гай!

— Гай-гай!— повторив я плачливим голосом, а за мною і другі, що лежать в тій самій целі¹⁾. Стара законниця похитала головою і пішла. Вона тільки так чиниться спрогою, а на ділі то й любить, коли молоді люди, приходячи до здоров'я, та жартують і сміються і вигадки підпускають. Добра стара. Нині на цілий день ввела мене в добрий гумор.

9 година.

Грав прохи в варцаби з товаришем у сусіднім ліжку. Премилій хлопчина. Його кругленьке, гарне лице пригадує мені її, мою Олю, тільки що вона здорова, рум'яна, весела, а не така схорована, як він. А все-таки одна партія впомила мене дуже. Дивна річ. Лежачи тихо, бачиться, що чуюся сильним і що раз сильнішим,

¹⁾ Целя—кімната.

а найіно стрібую¹⁾ напужити хоть прохи чи по тіло чи мозок, сейчас слабну. Видно, я дуже слабував!

А що-ж вона? Де обертається? Що діє? Нічого не знаю. Рад-бим голубом вилетіти з цих шпитальних мурів, на світ, до неї... Ах, як далеким видаєсь мені той щасливий час, коли ми послідній раз бачились! І розійшлись ми щасливі, шепчучи: „до побачення, серце!“, не знаючи, що несподівана слабість підкосить мене. Бідна, вона десь певно гризлася дуже, почувши, що я в шпиталю! А може й сюди приходила, а я не пам'ю?.. Ото, треба спитати „сестру“.

Нині її іменини і моє виздоровлення!.. Мила, дорога моя! Це її ім'я зробило чудо зо мною і привело мене до здоров'я. І за кілька день, що за щастя, я буду міг вийти відси, бачитись з нею!.. Ні, віриться не хоче, а прецінь воно так.

Кажуть, що тяжка слабість не раз може вигасити в серці любов. Я чую по собі, що це брехня. Моя любов по слабості ще сильніша, ще чистіша, ніж була вперед.

І що мені до того, що вона з багатого, гордо-шляхецького роду, а я бідний літерат? Вона мене любить, а часи тепер такі, що всі шляхецькі привілеї в куп перед чесною працею. Передо мною світ отвертий, а її багатства я не бажаю. Коли її брати, горді, а пусті голови, конечно того хотять, то нехай собі беруть той маєток,—я її люблю, не маєток! А то, що вони грозили мені та силували її за

¹⁾ Стрібую—попробую.

якогось там свого віпрогона, це пуста байка. Ох, щось закололо в боці!.. Треба покинути писання...

10 година.

Що це я нині такий веселий, то й сам не знаю. І жарти якісь, допепи пливуть, мов з води, хоть звичайно я зовсім ними не відзначувався.

Дивний чоловік, пої мій повариш на правім боці. Голова така, як козиняча морда, як говорив, по мов розкоріка скрипить, лиш очі, мов дві сливці, бігають по сюди, по туди. Все думає, а бог знає над чим, а часом як що скаже, то ні шити, ні прилапати.

— Еї, — питається мене перед хвилею, — а що-би ти зробив, як-би шут папа римський надійшов?

— Ігій, дух святий з нами! — скрикнув я і перехрестився лівою рукою.

— Ну, ну — каже він — дух духом, але скажи таки, що-би ти зробив?

— Але-ж, чоловіче, — кажу я, — папа по чужих шпиталях не ходить, а сидить у своїм, що називається Ватиканом. Тепер, бачиш, часи змінилися: ні Христос, ні його намісники не можуть ізціляти недужих, проспувати хромих, воскрешати мертвих, ба навіть забули ту просту, а так практичну штуку, насичувати тисячі голодних кількома рибами. Вони, бачиш, риби самі ззіли, а голодним кидають осипи, котрими можна вдавитися, але не насититися!

Ся потішна розмова навела мені на пямку мое заняття перед недугою, мій

план обширної повісти з сучасного життя. Її основою має бути пробудження мислі і крики серед людей, котрі досі вірили і покорялися. „Село на нашій Україні“, — як каже Шевченко — в тім селі громада людей убогих, оциганених паном, „усмирених“ при помочи палок та пюрми начальством, обдурюваних та обдираних попом і розпоених і вп'яць таки обдираних корчмарями з п'яти корчем. В різких, широких картинах показати цілу бездну нужди і пониження тих людей. Нічо, бачиться, не вирве їх з пропасти. А між тим в те село являється „божий чоловік“, проповідник шпунди, осідає в нім і починає свою роботу звільна, лагідно, без шуму. Показати в картинах множество дрібних сцен і контрастів, як нова віра ломить стару віру, як в буденнім життю йде боротьба зовсім небуденних думок і як та боротьба поволі очищує самих найнижче упавших, мов огонь очищує залізо від жужелиці. Показати далі, на які хитрощі піднімаються „ворожі сили“ — корчмарі, піп, старшина, щоб рятувати порядок: сцени диких переслідувань, хитрих намов, безчесних і низьких інтриг, — і як ті способи, замість рятувати останки давнього, ще більше і прудше підривають послідні підвалини віри і смирности і силою випихають людей з тісної, заплісної пристані на отверте море крики і мислі. Показати вкінці, як і сам проповідник в тій боротьбі перероджується, перетворюється, як його „нова віра“ чим раз більше прапить із первісного догматизму і чим раз твердіше стає на основі

розуму та чуття, чим раз виразніше з „закона божого“ робиться „законом людським“. Цікавий предмет! І цікаво, чи вдасться мені виконати цей план. От коли-б не недуга, я-би був уже досі з'їздив на Україну, поробив потрібні студії і взявся до діла! Але чим більше вдумуюся в той план, тим виразніше стають передо мною великі і незлічені його труднощі. Яку масу сцен і характерів треба-б туп розвинути! Скільки зручності і такти потрібно, щоб кожна сцену зробити разом і звичайною, немов щоденною, а при тім і характеристичною! Та ба, хто обминає труднощі, той показує тільки свою слабкість, а я хотів-би тою повістю показати свою силу. Адже це має бути основа мого щастя, тим ділом я мушу здобути її, мою дорогу Олю, мушу здобути перші засоби для нашого спільного життя! Мушу? Kein Mensch muss müssen¹⁾, — каже Лессінг, але я хочу! Так, хочу, і чую в собі досить сили на виконання того, що я хочу!

Телень-телен-телен! Доктор іде! Ох, а я записався! Треба сховати писання, а по крику наробить такого, що Сусе-Сусе!

11 година.

„По при загальне ослаблення тіла, велике роздрознення нервів — потреба супокою — всякі думки геть — всяку журу за пліт!“ Добрий чоловічисько той доктор, жаль тільки, що психології ані крихіточки не знає. Немов-то це можна зробити! А ще

¹⁾ Ніхто не мусть мусти.

мені! А ще нині! Я й сам не знаю, що це таке, що нинішній день так мене розворушив, що нині кожна дрібниця так глибоко мене вражає. Цому, приміром, ані сам доктор, ані ніхто инший не хоче мені сказати, відки і яким способом туп взявся і що це власливо за слабкість була, що мене не тільки підкосила, але й пам'яти позбавила про те, як я в неї запов? І що я вже намучився над тим від часу мого виздоровлення, щоб пригадати собі все те—годі пай годі! А раз попавши на ті питання, я почуваю в собі якусь несамовипу жадобу—прояснити собі все те, дізнатися про все, і мені здається, що за мою заслоною забуття лежить щось таємниче, щось може гарне й обіцяюче, а може страшне, але на всякий спосіб щось глибоко зване з цілою моєю долею. Ні, я мушу все знати!

1 година.

Нагле ослаблення заставило мене перервати писання, але лежачи на постелі, я все думав над початком своєї недуги. Що недуга моя—нервова гарячка, це я дізнався від поваришів, що зо мною разом лежать. Вони також розказали мені, що я лежу давніше від них, а позаяк вони лежать один уже три, а другий чотири місяці, то я, значить, мушу вже лежати страшенно довго. Чотири місяці! Яка бездна часу! Скільки то людей перемерло в тім часі! Як-би мож сумувати людське терпіння, людські муки і людські радості,—то яка величезна сума вийшла-би за ті чотири місяці! І коли мою сумою

терпінв і радощів міряться сума людського життя, то як-же багато жив цілий світ в просягу тих чотирьох місяців! А я за той час лежав опшуп, мов оглушена звірина, без пам'яті, без діла, без думки, не п'ямуючи навіть о власних болях. Значить, ті чотири місяці спрачені для мене, вимазані цілковито з мого життя, не лишили в нім ніякого сліду, не дали мені нічого! Не лишили сліду? Господи, чи-ж треба більше сліду, як те, що я ослаб до крайности, висох як скіпа! Не дали нічого? Але скільки взяли! Адже-ж найдорожчий скарб чоловіка, пам'ять мою — і ту мені взяли!

Але я тут плему загальні сенпенції, а забув про те, що я мав оце занопувати в своїх записках. Чисто для підмоги моїй пам'яті. Може бути, що це станеться ниткою Аріяни, котра виведе мене з темного лабіринту забуття. Цікаве явище! Простий факт, просте вражіння зміслове викликало в моїй душі споминку попереднього такого-ж вражіння і, що найважніше, викликало й масу других вражінв і фактів, зв'язаних з пам'ятим зв'язком простого наступства в часі. Осв в чім діло. Нині на обід подають ракову зупу. Я великий любитель ракової зупи. Раптом, коли я її смакую, прийшло мені на п'ямку, що так само смакувала мені ракова зупа, котру я їв в поваристві моєї коханої Олі в домі її братів. Це був послідній мій обід в їх домі. Я давав їй лекції німецької ліператури, при тій нагоді ми пізналися, порозумілися й полюбилися. Ах, яка вона пречудно

хороша, яка добра, щира, як любить людей, а особливо бідних, унижених, і оскорблених долею! Як палало її лице, коли ми читали в переводі Дікенсові „Тяжкі часи“ та „Різдвяні оповідання“, — з якою биспропою духа і ясністю погляду вона вмiла в тих оповіданнях відрізнити генiальне підхоплення фактів з життя робітницького від плиткого, англійсько-ліберального погляду самого автора на те, як зарадити подібним фактам і чим допомогти бідному народові! Як ясно, як світло і чим раз світліше спає перед моєю уявою наша послідня лекція перед обідом з раковою зупою! Я прийшов, як звичайно, в одинадцятій годині і, як звичайно, в золотім гуморі, в високім, урочистім настрою, з яким певно перші христiяни мусіли входити до своїх катакомб. Бò й справді та лекція була святинею для мене, була сцілющою і живущою водою на всі мої терпіння, була найкращою відрадою для мого духа. В салоні застав я обох її братів — звичайні, великопанські фігури: надупі, горді, холодні, з лицями передчасом постарілими, зруйнованими розпустою, без виразу, без думки, без життя. Я вклонився їм, — вони кивнули мені головами і знов заглибилися півголосом в якусь розмову. Переходячи через салон, я ще раз з боку зирнув на них і мені здавалося, що їх очі якось зловіщо слідають за мною. — «Чорт побери», — думаю собі. — «Старий середньовічний звичай при вході до святині поставляти камінні дракони, ящірки та костюмахи!»

До Оліного кабінету, де відбувалися наші лекції, треба було переходити ще через кілька величезних як маштарні¹⁾ свілиць. На ходу долетів до мого вуха звук фортеп'яну, — вона грала. Я взагалі не великий любитель музики, але де-які шпунки роблять на мене потрясаюче вражіння. До таких шпунк належить увертюра до Вільгельма Телля Россіні, копру вона поді грала. Вона по майстерськи владає фортеп'яном, і я мов причарований спав перед дверми і слухав.

Втім в самім розгарі спрашної бурі, копру так живо і геніяльно малює музика, саме там, де з посеред грізних переливів грому і реву та спогнання бипого о скали озера видирається проймаючий свист вітру між скальними щілинами, саме на тім місці гра перервалася. Я слухав ще хвилю — нічого. Тоді я ввійшов — вона плакала, але, побачивши мене, швидко обтерла очі.

— Вам що такого, пані, ви плачете? — спитав я.

— Нічого, нічого, — відповіла вона, відвертаючись, — то так... музика...

По хвилі вона зовсім прийшла до себе і, щоб уникнути моїх запитань, сказала:

— Ну до діла, до діла. Я дуже цікава, до чого добореться Лео.

Ми поді читали роман Шпільгагена «In Reih und Glied».

— А до чого добореться, — сказав я. — До того, до чого звичайно доборюються

¹⁾ Маштарня — велика зала для вправ кіннотчиків.

з поконвіку подібні борці: до передчасної могили.

Вона нічого на те не сказала і ми сіли до читання. Кінчили другий том. Всі нещастя і смерть Сільвії хоч і зворушили її глибоко, але не здивували ні крихпи.

— Воно й зовсім природно — сказала вона. — Сільвія занадто любила Леона-чоловіка, а замало любила його ідею, його думки, і коли показалося, що чоловік не належить до неї, вона мусіла згинупи. Оп як-би вона була любила більш думки ніж Леона, то вона була-б уміла виполкувати його хиби, була-би стала йому підпорою в послідній хвилі, була-б відвернула попужнього борця від пусшого поединку і смерти.

Я поглядів на неї — ніколи ще вона не видалась мені такою гарною, як в тій хвилі.

— На такий спосіб, — сказав я — пані гопові зовсім усправедливити Леона? А мені здаєтьсся, що й він далеко не без хиби.

— Признаю це, — сказала вона, — та тільки його хиба зовсім другого рода: це теоретична помилка, невдалий досвід. Справді, для птвердого поставлення теорії треба було, щоб хтось зробив експеримент: ану-ко, чи не вдастьсся перевести революцію суспільну при помочі короля. Ну, Лео взявся до того, випробував, і показалося, що не можна, так як не можна поставити піраміду з болопа. Це помилка, але з тої помилки величезний хосен для загалу, для будущини, бо другі борці вже не будуть потребувати кида-

пися на ту дорогу, а підуть прямо: до люду і з людом. А признайте самі, що іменно в тім лежить і вся хиба Леона, що за-для неї він робив усі не дуже гарні і не дуже чисті події, котрі каже йому робити Шпільгаген!

— Нехай і так, значитьсья, ви, пані, коли-б вам лучилося так, як тій Сільвії...

— Не кінчить, не кінчить,—скрикнула вона живо,—я знаю, що ви хочете сказати! Це зовсім инше питання, зовсім инше питання! Читаймо далі!

Ми скінчили роман. По довгій мовчанці вона положила палець на однім уступі на послідній сторони. Це була бесіда надгробна д-ра Павлюса, де той говорить: „Niemand kann euch erretten: kein Held, kein Heiliger und kein Gott! Ihr könnt euch nur selbst erretten“¹⁾. Я прочитав ті слова і глянув на її лице: воно було бліде, як крейда.

— Що вам, пані, ви хорі!—скрикнув я.

— Ні! Але вдумайтеся в ті слова, приложіть їх не до робітників, а до нас, до шляхти, до панів! Знаєте, як мені представляється поді послідня фраза? А ось як: „Ihr könnt euch auch selbst nicht erretten“²⁾. Ні герой, ні святий, ні бог не спасе нас, ані ми самі не спасемо себе, бо в нас нема пого, без чого не можливе ніяке спасіння, нема сили духа, нема внутрішньої опори, бо ми зпоконвіку привикли до чужоїдного життя, привикли полягати на чужій праці, а коли праця побідить, то нас не стане.

¹⁾ Ніхто не може вас спасти: ні герой, ні святий, ні бог! Ви можете тільки самі себе спасти.

²⁾ Ви не можете також самі себе спасти.

— Воно певно, що так, — сказав я, — але ж і між вами найдуться люди з силою духа і силою мускулів, найдуться такі, котрі гідні будуть стати горожанами робітницького світу.

— І в болоті знайдеться камінчик, але піраміди з болота не виставиш.

При тих словах вона зачала дрижати і я видів, як слези готові були бризнути з її очей.

— Олю, серце моє, — шепнув я, присуваючись ближче до неї і беручи її за руку, — ти щось сама не своя, скажи мені, що тобі такого?

За моїм допитом довго здержувані слези бризнули і градом покопилися з її очей. Вона похилила голову на моє плече і тихо, тяжко заридала.

— Олю, Олю, що тобі такого? — говорив я, спрасно цілуючи її руки, уста, очі, але вона ридала, не можучи й слова промовити. Вкінці схаменулася.

— Покинь мене! Нас може підслухують!

— Нехай підслухують, — сказав я голосно, — але що тобі такого, голубко моя?

— Жити мені не дають... за другого силують... дізналися про нашу любов! — прошептала вона вриваними словами, і далі: — це нині ми послідній раз бачимось, вони хотять відправити тебе.

— Це байка, — сказав я, — ми про те можемо видалися.

— Ох, ти не знаєш їх, не знаєш їх гордості і завзяття. Стережися, серце, вони будуть старатися шкодити тобі!

— Вони? Мені? — сказав я. — А що ж вони можуть зробити?

— Я не знаю, але спережися! І будь певний... Ти любиш мене? — перервала раптом свою бесіду.

— Ох, чи-ж можеш ще й питапи?

— Будь певний, що й я тебе люблю і не покину ніколи, ніколи! Твоя буду або нічия, чуеш? Твоя або нічия!

В тій хвилі отворилися двері, лбокай в пишній ліберії війшов і сказав:

— Прошу до обіду!

Проклята ракова зупа, копру подали до того обіду! Не знаю, що мені було несмачніше: чи їсти її, чи сидіти при однім столі з тими панами, в котрих я пепер бачив своїх ворогів не тільки суспільних, але й особистих!

По обіді кличе мене старший пан до свого кабінету. Я вже знаю чого і йду мов на заріз.

— Дуже мені приємно (їм усе приємно шпигнути другого в серце) подякувати вам за вашу щиру працю з моєю сеспрою. Ми з братом переконалися, що їй досить уже пих спудій, а пора розпочати инший важніший курс, при котрім ваша поміч буде нам лишнвою.— Гуп він усміхнувся гадючим сміхом і хитнув головою.— Прошу прийняти оце в нагороду за вашу працю, і нашу подяку, розумієтсья!

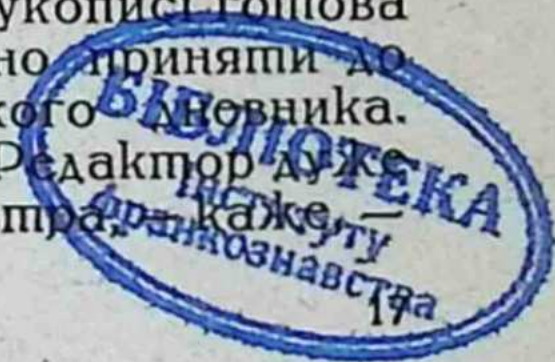
Знов хитнув головою. Я встав, покловився німо і пішов. При виході з пих не-нависних мурів здавалося мені, що хтось вирвав мені серце з груди і по нім не оспалося нічого, тільки один безмірний біль.

Мупитсья перед очима, шумитсь в голві, перо випадає з руки...

3 година.

Полежав прохи. Зажив ліків. Вікно отворене — як пречудно на дворі! Тихо-тихо, цвітучі липи та акації під вікном шелепопяють та зазирають своїми запахущими гильками до кімнати. А гадки між тим працювали, рилися в минувшості, пильно, ненастанно. І ось вирили все. Я все знаю! Ціла прагікомедія! Ціла гумористична Одиссея, котра закінчилися нервовою гарячкою і шпиталем!

Приходжу додому з лекції — застаю у спорожа лист від редактора тої газети, при котрій я мав постійну рубрику з платою 50 р. місячно. Пише, що дуже вдоволений моєю роботою, і для того подвійний йому жаль, що мусить за-для „непредвиджених, чисто фінансових трудностей“ увільнити мене від праці при його дневнику. — На, — гадаю собі, — це що такого? — А далі подумав: — що-ж, бідний чоловік від давна бажав для тої рубрики якого дешевшого, хоч і пліхшого робітника, видно, що найшов. Нехай, на здоров'я. „Невелика серцю пуга“, не будеш ти, буде друге таке місце. Турбуватись мені нічим. Як раз цього місяця я обняв дві лекції в „порядних“ домах з доброю платнею, а хоч за помешкання за попередній місяць не заплачено і крім того ще деякі довжки є, то все те, думаю, зможу сплатити з тих грошей, котрі дістав від її братів. А крім того в мене в рукописі готова одна новела, котру обіцяно прийняти до фельетону другого великого дневника. Беру рукопис, біжу туди. Редактор дуже рад, бере рукопись. — Завтра

Каб. Франкознавства
№ 9, ч. 4. Франко.
372428

прочитаю, навідайтесь лишень! — Вийшов від нього веселий, немов і ніде нічого, — здибався з кількома товаришами, літератами, запрягли до якоїсь трактирні, цей те замовляє, другий це, їмо, п'ємо, а коли прийшло платити, показалося, що в жодного грошей нема. Прийшлося мені заплатити за всіх, а сума вийшла порядна. Я до грошей, котрі дістав від „старшого пана“ і, не числивши, вложив до кишені, а там, немов на сміх, усього кілька ринських, ледве виспачило заплатити рахунок. Ну, але принаймі ми посміялися з панської брудности, коли я розказав своїм товаришам ту історію і показав, скільки мені заплатили за лекцію! Чорт побери, вони гадають, що я буду допоминатися, чи що? Не діждуть того. А про їх циганство я не згину, — завтра будуть гроші за новелу. Прихожу додому, ледве розібрався і сів, аж входить власпивець хапи з якимись двома шанпалавцями і дуже солоденько просить о заплату за помешкання. Звиняюся, що аж завтра буде. — Дуже добре, а тимчасом позвольте взяти під секвестер ваші меблі. — Про мене. Описали все. На другий день біжу до редактора, що обіцяв купити новелу. А як-же, прочитав з великою приємністю. Майстерська робота! Честь зробить нашій літературі! Жаль тільки, що він не може прийняти до свого дневника, бо не годиться з тенденцією. Нападаєте на спани суспільности, а цього не треба. В кожному спані можуть бути злі люди, можуть робитися надужиття, але цьому винні іменно одиниці, особи, а не спан. —

Говори з цапом! Прошу, щоб віддав мені рукопис. Дуже перепрошає, що не може в тій хвилі служити, але дав одному своєму знакомому до перечитання. — Але-ж мені потрібно зараз! — скрикнув я. — Безконечно жалію, але будьте ласкаві попрудитися завтра! — Гримнув я дверми і пішов. Приходжу додому, власнивець же вже з своїми драбами¹⁾.

— Чи дістану гроші? — питає грубо.

— Нині ні, — кажу.

— В такім разі буду вас просити відда-
литися з мого помешкання. Світлицю
з меблями ми в тій хвилі при вас запе-
чаємо. Остання нестикана аж до дня
ліципації. Тоді принесете, що мені нале-
жить, з додатком коштів, і одержите
свої речі.

— Але прошу, туп у мене рукописи,
копних зараз потрібую. Вони вам нічого
не варті, а мені потрібні, прошу мені їх
видаати!

— Все під секвестром, нічого видавати
не можна!

Виписли мене за двері, замкнули, запе-
чатали і я опинився на вулиці. Мені
пільки тепер те положіння видається
смішним, а поді видавалося дуже поганим.
Я не знав, що з собою почати, куди кину-
ти, кого просити о рятунок. Я зайшов
до кав'ярні і взяв читати газети. Читав
до пізньої ночі, хоч і нічого не пам'яв.
Далі замкнуто кав'ярню, я вийшов на
вулицю без цента. Ходжу, ходжу, далі впо-
мився, сів на лавочку, задрімав. Буджу-

¹⁾ Драб—босяк.

ся, щось термосить мене за плече, прокидаюся — поліціант.

— Що пан тут сплять? — питає.

— Так, ходив та й здрімався.

— Де пан ночують?

— Ніде.

— Прошу зо мною!

— Куди?

— Не питай, а ходи! — сказав він грубо.

Прийшли до поліції. Комісар знав мене.

— А, то ви? — спитав.

— Я.

— Дійшло нас донесення, що ви остаєте без удержання.

— Віднині, так.

— І без помешкання.

— Правда.

— І без заняття, — цідив він слова. —

А запим не прогнівайтесь, коли поки що кажу умістити вас в нашій припулку, а відтак поліція зарядить, що треба, щоб вас, яко не маючого ніяких засобів удержання, примусово відставити на місце уродження.

— Але-ж моє місце уродження в горах, десь у шурчанській повіті! — скрикнув я.

— То нічого не шкодить.

— Але-ж я там не маю нікого знакого ані близького. Батько мій був там пару літ попом, відтак перенісся і вмер коло Дрогобича!

— То нас нічо не обходить! Право наказує, а ми робимо. Ординанс, відпроводити цього пана, помістити відповідно!

Від тої хвилі починається темнота забуття. Немов в моїй голові усі основи перевернулися догори ногами, всі образи

замазалися чорнилом. Тільки мигають передо мною брудні, вохкі стіни, якісь нужденні, обшарпані люди, що сміялися з мене, як я в розпуці дерся по стінах, зубами кусав руки і виривав собі волосся з голови. Відпам мусили мене певно завести сюди, до шпиталю.

4 година.

Чим більше вдумуюся в ту історію, тим виразніше бачу, що все це була підла, огидна інтрига її братів. Всі були з ними в змові: і журналісти, і мій власнивець помешкання, і комісар поліції! Задумали позбутися мене, спряпати мене з виду, і це їм удалося, проклятим. Але що це значить! Вона мене любить! Її вони не спрячуть, не залякають, не зломлять, — вона хоче бути моєю і буде моєю! А їх інтриги тепер не страшні мені, коли я їх добачив! Але чекайте ви! Я вам відплачуся! Я вас в натуральній величині опишу в своїй повісті! Я на вас поверну своє оружжя, гостріше і страшніше, ніж ваші підлі інтриги. Своім пером я повалю двох волів до долу! Побачимо, хто буде дужчий! А моя повість зисбає через те два портрети таких пишних, передпопових мастодонтів! Ті вже портрети певно будуть писані вогнем і жовчю! Від тепер пішуся ними, від тепер чую ту розкіш, як вони з під мого пера виходитимуть живі, в цілій своїй огиді, гордості і пустоті! Ех, моя повість, моя повість!

5 година.

Музика реве, аж мури прясуться. В перестанках мимрить піп крізь ніс латинські

співи таким голосом, мов-би з нього живого жили п'яг. Коругви мелькають по-під вікна, мов величезні шмапи, промочені в крові мучеників. По-за спінами чути хруськім тисячів людей, що йдуть по шупрованій вулиці, і глухий гомін народної маси. Це по при шпипаль ідуть похорони на кладовище.

Один з моїх поваришів виліз на вікно. — Дуже пишні похорони — говорить. — Металева труна. Несуть молоді паничі в чорних фраках. Вінці з лілій та безсмертників. Кого це ховають? Герби на каритах, бай на труні мабуть чи не герби?.. Ох, коби це були тих гербів похорони! І всіх гербових порядків! І всіх тих віків, копрі випустили герби і потребували їх! Панове, зложімся на голоси і заспіваймо „вічная пам'ять“ гербам, гербовичам і гербовим порядкам! Со всіми прочими безумствами вічний упокой! — Заспівали. Товариш, що сидів на вікні, зарегопався і розказує, що попи з обуренням позирють на наше вікно і якісь два високі пани, що в жалобі йдуть за труною, і пі позирнули на наше вікно. Сміху варто! Але цікава річ, що це за пани і кого це в самій річи ховають?

Пів шостої.

Телень-телен-телен! Що це? Доктор? Ні, він о тій порі не приходить. Ах, бач, то сестра-законниця з „хлібом душі“. А за нею що це за драб в ліберії? Чи невже-ж? Це льокай від її братів, той самий, що підслухував нашу розмову! Господи, що це має значитися? Чого я

запримпів? Від чого такий мороз заво-
рушився в серці і поплив жилами, мов
пливучі ледники?

Лист, до мене! Ченб¹⁾ від неї? Але ні,
присутність цього драба не може віщу-
вати мені щастя! Товариші говорять,
що частенько видали його тупка, шептав
щось з сестрою, але очевидночки уникав
доктора. Що це може значитися? Мала-ж
би туп знов бути яка інприга тих
поганців? Мала-би і сестра бути з ними
в змові?

Але що це я нараз, мов розбитий,
не можу відважитись узяти до рук цей
лист. Лежить на моім бюрку, як його
сестра положила, адресом на верха,
спокійно, рівнодушно, мов загадка життя.
Хто це писав той адрес? А, це він, „стар-
ший пан“. Ну, цікава прецінь річ, що він
міг мені писати?

На другім боці жалібна обвідка. Чорна
печать...

Умерла! Вона умерла! І це її похорони
були! Ох, серце моє, чом ти не тріснеш,
пам'яте, чом ти не закаламупишся
і не запемнишся навіки, щоб не пямити,
не чути, не знати цього болю, цієї роз-
пуки?.. Таки, паки, вовки прокляті, вони
доконали свого — уклали її в могилу!
І ще кепкують собі! „Яко почасти інпе-
ресованій особі і повнячи виразну волю
покійної, доносимо вам“... Прокляття
на вас! Це не могла бути її послідня
воля! Вона-ж любила мене, а ви цим листом

¹⁾ Ченб—може, мабути

зарізали мене! У, як холодно, як страшно холодно, як тисне за серце, а в мозку горить, кипить, бентежить! О-де-де-де-де! Умерла! Wir können uns auch selbst nicht erretten!¹⁾ Р-р-р-р-р-р—трах! Бийте плішки, бийте, бийте! Валитьсья, бачите, валятьсья! Бийте плішки, бийте!

.....
Як громи валять! Трах-трах! Як земля дрижить! Рятуйтеся! Набігає хвиля! Попоп, попопа! Сини будущини, звязані з дочками минувшости, — загибель ваша! Не пощадить хвиля! І мене не мине! Серце вже залите, вже втопалося, мертве... До моря доходить. У, як холодно! Плюсь-плюсь! Як темно, яка бездонна пітьма. Пропасті, пропасті! Як порошина, безслідно, безпожиточно! О, моя повість, моя повість!

¹⁾ Ми не можемо також самі себе спасти!

КООПЕРАТИВНЕ
ВИДАВНИЦТВО **РУХ**

ПОВНЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ

Б. ГРІНЧЕНКА

Під редакцією Марії ГРІНЧЕНКО

Том I. Оповідання. Кн. 1.

Б. Грінченко — вступне слово акад. С. Єфремова.

Чудова дівчина.—Екзамен.—Без хліба.—Сама,
зовсім сама.—Сестриця Галя.—Дядько Тимоха.—
Ксеня.—Хата.—Непокірний.—Нелюб.—Зустріч.—
Каторжна.—Серед чужих людей.—Байда.—Олеся.—
Грицько.—Украла.—Кавуни.—Павло.—Хлібороб.

Ціна 1 крб. 10 коп.

Том II. Оповідання. Кн. 2.

Панько.—Батько та дочка.—Підпал.—Хатка
в балці.—Дзвоник.—Покупка.—Палії.—Як я вмер.—
Болотяна квітка.—Сам собі пан.—Пан Коцький.—
Брат на брата.—У церкві.—Верби.—Квітка.—
Вітер.—Ліс.—Степ горів.—На замку Св. Янгола.—
Історія одного протесту.—3 заздрощів.

Ціна 1 крб. 10 коп.

Том III. Сонячний промінь. Повість.

Том IV. На розпутті. Повість.

Том V. Серед темної ночі. Повість.

Том VI. Під тихими вербами. Повість.

Том VII. Драматичні твори.

Ясні зорі.—Нахмарило.—Степовий гість.

Том VIII. Драматичні твори.

Серед бурі.—На громадській роботі.—На новий
шлях.—Миротворці.

Том IX-X. Поезії. (Редакція С. Єфремова).

Св. № 850

372428

v

2 коп.

8/III. 70 р.
2/

309

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО Р У Х

Харків, вул. 1-го Травня, 10 та 11.
Тел. 29 - 84